

АКОРДЕОН

Клавішний акордеон – один із найпоширеніших музичних інструментів. Написано для нього десятки шкіл і самовчителів гри. Українського підручника, однак, досі нема. Тож призначення пропонованого читачам тексту – допомогти музикантові-початківцю “порозумітися” із акордеоном на основі українського музичного матеріалу.

Тим, хто бажає навчитися гри на акордеоні кнопковому (баяні), також радимо починати з освоєння акордеону клавішного, бо його права, “фортепіанна” клавіатура – просторово-зрозуміліша від 5-ти, 4-х, чи й 3-х рядної кнопкової.

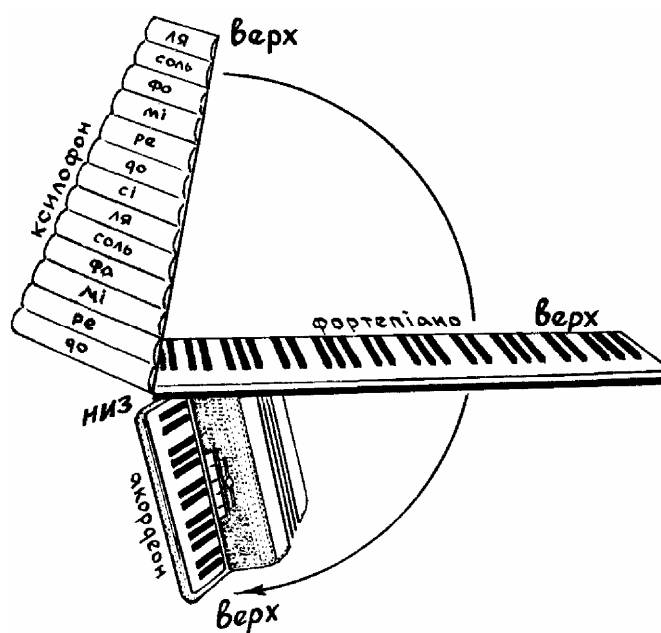
Урок 1

Поговорити з учнем про вимірні одиниці *ваги, часу, відстані*. Розповісти про *тон* (1/6 октави) – вимірну одиницю, за допомогою якої вираховуємо відстань між різновисокими звуками.

Навчити учня розрізняти на слух висоту звуків за допомогою гри “Куди біжать нотки?” [див. CD «Вчителів музики», папка *Методика*, файл *Музично-дидактичні ігри, гра 3.1 а, б*].

Навчити уміння швидко знаходити на клавіатурі фортепіано *півтон-тон* вгору, *півтон-тон* униз.

Заграти гаму на поставленому вертикально дитячому ксилофончику (рука високо – високий звук, рука низько – низький звук). Про місцезнаходження високих і низьких звуків на клавіатурі фортепіано та акордеону – учень дізнається, розглянувши малюнок.

Заспівати учневі пісню "Печу, печу хлібчик". Проаналізувати її щаблеву будову. Навчити грати пісню на правій клавіатурі акордеона.

3 $\frac{2}{4}$ C G C Am G C
Бу-зьку, бу-зьку, принеси Ганну-ську!

② ① ③ ③ ② ①
a δ β
α' δ' β'
фотон тон

Урок 3

Розділіть мелодію коломийки "Ой у саду" на чотири двотакти. Проаналізуйте з учнем їх щаблеву будову.

- чи подібні мелодії першого і третього двотактів?,
- знайдіть відмінність у будові другого та четвертого двотактів.

Придумайте назви для другого та четвертого двотактів
(- музичне питання, музична відповідь).

Зверніть увагу учня на кількість нот однакової висоти у кожному з тактів
(- парна, непарна).

Розкажіть учневі про будову *тризвуків*, *септакордів*. З'ясуйте: який акорд утворюють разом *тризвук G* і нота *Фа*? [див. другий такт пісні]
(- малий мажорний септакорд).

Якщо учневі, граючи коломийку, не вдається скоординувати роботу лівої руки та правої, то хай повчить її такими способами:

- мелодію учень співає, *ліва* рука грає гармонію;
- мелодію грає *права* рука, учень співає прими супроводжуючих акордів;
- права* рука – грає мелодію, *ліва* рука – додає гармонічний супровід.

4 $\frac{4}{4}$ C(1) G(5) C G
Ой у саду вишневому росте яворина.
А за добрим чоловіком жінка, як калина.

② ① ③ ⑤ ① ④
а б акорди баси

Урок 4

Навчіть учня грати мелодію пісні "Диби, диби" у кількох тональностях. Щоби швидше запам'ятати розташування гудзичків на басах акордеону, – хай учень опанує обидва пропоновані варіанти рухів.

5 *Диби, диби, диби, ди, пішла баба по гриби.*

*А дід по опеньки в неділю ране - нько.
Баба свої посушила, дідові – сире - нькі.*

Навчитися грати закодовану цифрами коломийку (№ 6). Її мелодію записано маленькими арабськими цифрами, гармонію – великими римськими.

Зверніть увагу на співпадіння нумерації щаблів ладу із аплікатурою.

Щоб не втомлювався мізинчик (вісім разів поспіль натискаючи одну й ту ж клавішу) – хай учень навчиться брати 5-й щабель ладу ще й такою пальцівкою $\underline{5} \ 4 \ 3 \ 2 \mid \underline{2} \ 3 \ 4 \ 5$ – тобто навчиться по чергово змінювати пальці на одній клавіші.

6

$\left[\begin{array}{l} \text{I} \\ 1 \ 2 \ 3 \ 4 \mid 5 \ 5 \ 5 \ 5 \mid 5 \ 5 \ 5 \ 5 \mid \text{V} \ \text{I} \\ \text{Як я тую коломийку зачую, зачу - ю} \end{array} \right]$

$\left[\begin{array}{l} \text{V} \ \text{I} \ \text{V} \ \text{I} \\ 3 \ 4 \ 3 \ 2 \mid 1 \ 1 \ 1 \ 1 \mid 3 \ 4 \ 3 \ 2 \mid 1 \ 1 \ \parallel \\ \text{через тую коломийку вдома не ночу - ю.} \end{array} \right]$

Навчитися грати ще одну коломийку (№ 7). Проаналізувати її структуру (- восьмитакт + чотиритакт).

7

$\begin{array}{cccc} \text{C(1)} & \text{G(5)} & \text{C} & \text{G} \\ \text{C} & \text{G} & \text{C} & \text{G} & \text{C} \\ \text{C} & \text{G} & \text{C} & \text{G} & \text{C} \end{array}$

*Коломийки заспівати, коломийки гра-ти,
але тої коломийки легко танцюва - ти.
Ой дана, дана, дана легко танцюва - ти.*

Урок 5

Навчіть учня співати вправу "Ми в мажорі. Ми в мінорі" зазначеними словами та числовими позначеннями шаблів ладу.

Грайте вправу на акордеоні двома варіантами:

- із гармонією у лівій руці;
- в октавний унісон правої руки та лівої.

Запам'ятайте відстань між мажорною й мінорною тоніками об'єднаного ладу на басах акордеону (- через два гудзички).

Вказаною пальцівкою пограйте від різних клавішів-нот правої клавіатури гаму об'єднаного ладу.

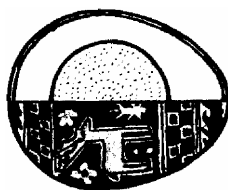
Музична вправа на акордеоні, що включає мелодію з нотами та знаками ладу (C, Am, C), числові позначення шаблів ладу (1 3 5 5 1 7 6 6 6 1 3 3 1 3 5 5...), три діаграми праворучної руки з цифрами 1-5, дві діаграми ліворучної руки з цифрами 1-5, та діаграму правої руки з нотами та цифрами 1-5.

У дуже повільному темпі, виділяючи наголосом ноту *До*, заграйте наступний однотакт. Уважно прислухайтеся до звучання нот *До*, *Ля*.

Постарайтеся почути в цьому однотакті два тональні полюси, дві тоніки:

- виділена наголосом нота *До* (1-й шабель) – це активність, дія, рух;
- нота *Ля* (6-й шабель об'єднаного ладу) – спокій, відпочинок, зосередження.

Чи не є цей однотакт саме тим зерном (ритмо-мелодико-гармонічним) із якого почалась-проросла українська музика?

Ще-дрик, щедрик,
ще-дрівочка,
при - летіла
ла - стівочка...

Вслухайтеся в мелодію наступної пісні ("Нема краю веселого"). Чи можна сказати, що це є мінорний варіант пісні № 7?

Об'єднайте мелодії обох пісень в один музичний віночок (№ 7-8-7).

8

Нема краю веселого, як та України - на
 коломиїку заспіває найменша дитина.
 Ой дана, дана, дана найменша дитина.

○ ③ Dominanta
 ○ ⑥ tonika
 ○ ⑤ Dominanta
 ○ ① Tonika

Хай учень знов пограє пісню № 3 [про бузька-лелеку (чорногуза, боцяна)], супроводжуючи її мелодію виконанням зазначених над нотами акордів.

У кількох тональностях пограйте дві наступні пісні (№ 9, 10).

Знайдіть у пісні "Їхав козак за Дунай" відхилення в паралельний мажор; у пісні "Танцювали миші" – модуляцію в паралельний мінор.

Підберіть на слух пісню "Ой лопнув обруч". Використайте в її супроводі чотири вищезгадані акорди (дві тоніки та дві домінанти об'єднаного ладу).

9

Їхав козак за Дунай, казав: „дівчино, прощай.
 Ти, конику вороненький, неси та гуляй.”
 Постій, постій, ко - заче, твоя дівчинонька плаче:
 „нащо мене покидаєш тільки подумай”

10

Танцювали ми-ші по бабиній хи-жі.

Am E Am

Стало бабі за танець—
з'їли миші буханець.

Урок 6

Вивчіть марш "Виступали козаченьки". Знайдіть в мелодії маршу *тонічний* та *домінантовий тризвуки*, *домінантовий септакорд*.

Допоможіть учневі знайти у цій мелодії два *прохідні* звуки
(- третій такт – *Mi* ; восьмий такт – *Re*).

Дайте назви усім іншим звукам

(- *акордові* звуки, бо вони є у складі акордів).

11

Виступа-ли козаче-ньки з ви-со-кої го-ри.

F(4) C G C

Попере-ду козак Не-чай на воро-нім ко-ні.

- 5 Dominanta
- 1 Tonika
- 4 Subdominanta

Навчіть учня грати *краков'як*. Зверніть увагу: перші чотири звуки мелодії складають разом *домінантовий септакорд*.

Якщо додати до нього початковий звук наступного такту, то отримаємо *нонакорд* (- акорд із п'яти звуків, розташованих по терціях).

Хай учень запам'ятає шаблі ладу, із яких складаються

тонічний, домінантовий та субдомінантовий тризвуки.

Хай знайде в мелодії третього такту *краков'яка допоміжний звук (-Ля)*.

Запитайте учня: які народи створили *вальс, польку, краков'як, чардаш*
(- австрійці, чехи, поляки, угорці).

Допоможіть учневі підібрати на слух мелодію та гармонічний супровід до *козачків "Ой за гаєм, гаєм", "По дорозі жук"*.

12

Крoкoв'ячe, крoкoв'ячe, чoмy твoя жoнa плaчe?
 – Вoнa в мoрi кyпaлacя, вoнa риби зл'якaлacя.

Тo нe рибa, тo нe рaк, зaпo-рoзький тo кoзaк.

Тoп – звук.
 Dominantis –
 пануючий.
 Sub – під.

Розгляньте з учнем малюнок. З'ясуйте різницю між дводольним і тридольним метром. Поясніть призначення тактових рисок (- вказують на місце знаходження наголосу).

бум цик

КОЗАЧОК ВАЛЬС ПОЛЬКА ПОЛОНЕЗ

2/4 бас акорд 3/4 бас акорд акорд

Урок 7

Вивчіть із учнем пісню "Чорнобривий корольок".

Зверніть увагу: співаємо пісню на двох рівнях – мажорному та мінорному. Кожен рівень охоплює три головні тризвуки ладу (тонічний, субдомінантовий, домінантовий).

З'єднавши пісню в одне ціле, отримаємо шість тризвуків, побудованих на першому-шостому щаблях. Не вжито лише зменшений тризвук сьомого щабля.

13

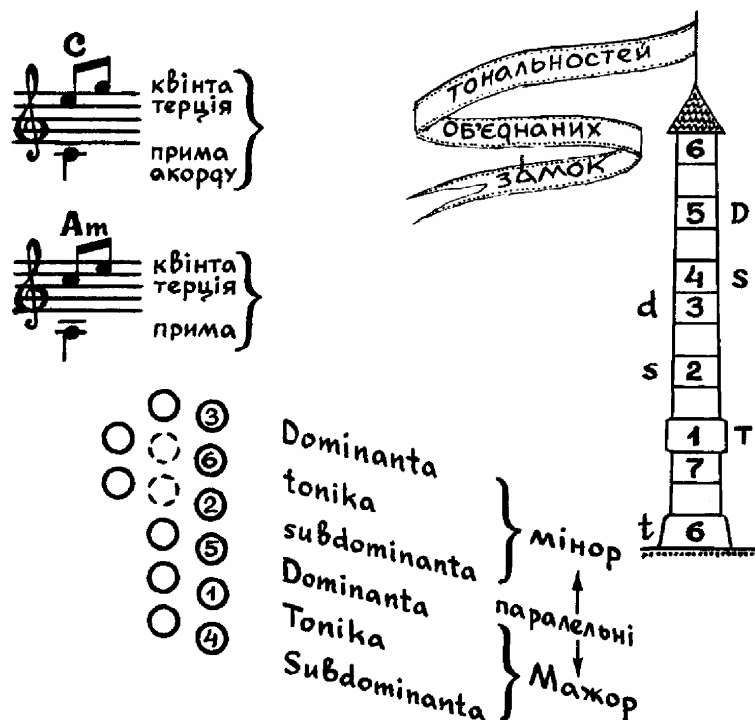
Чoрнoбривий кoрoльoк крaй гoрo-дa xo-дить.
 Ам Dm(2m) E Ам

Чoрнoбривий кoрoльoк, пoжaлу-йтe в гoрoдoк.

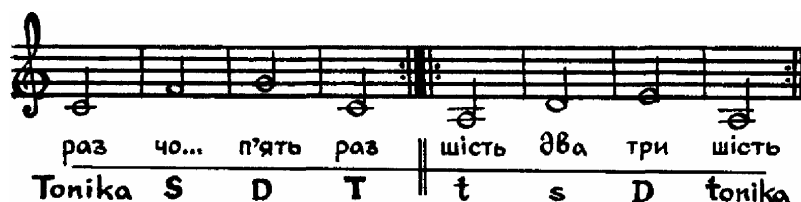

Заспівайте пісню цифровими позначеннями щаблів об'єданого ладу.

Транспонуючи пісню "Чорнобривий корольок" в інші тональності, нагадайте учневі, що її мелодія починається *терцією* (терцієвим тоном) мажорного тонічного тризвуку. Тобто у *До-мажорі* – *ля-мінорі* пісню почнемо звуком *Мі*, у *Соль-мажорі* – *мі* *мінорі* – звуком *Сі* і т.д.

Уважно вслухайтесь у звучання шести щаблів об'єданого ладу (вони одночасно є примами відповідних тризвуків). Спів зазначеними у вправі словами допоможе запам'ятати співвідношення їх висот.

Пограйте у кількох тональностях мелодію відомого естрадного танцю з Південної Америки "Ламбада".

Разом із учнем проаналізуйте гармонію колядки "Добрий вечір тобі".
На карточці паперу додайте до літерного запису акордів – цифровий:

Am = 6m, G – ?, C – ? і т.д.

Запишіть мелодію колядки маленькими латинськими цифрами [подібно пісні № 6]. Тільки почніть свій запис цифрою 6 – позначенням *мінорної тоніки* в об'єднаному ладі.

Орієнтуючись на цифрові записи мелодії та гармонії, спробуйте заграти колядку "Добрий вечір тобі" у кількох тональностях.

Урок 8

Перетворення тризвуку будь-якого щабля на малий мажорний септакорд активізує характер акорду, надаючи йому домінатових рис. Це доволі часто веде до гармонічних *відхилень, модуляцій*.

Вслухайтеся у гармонію двох наступних пісень. Пограйте пісні у кількох тональностях.

17

1 1⁷(C⁷) 4 1 2^m 5 1

А в кривого танця та не ви-веду кінця.

1 2^m 1 6^m 2^m 5⁷ 1

Треба його та вводи-ти, кінця-ладу ізнахо-дити.

Ускладнюючи супровід, автори гармонізацій вдаються інколи до гармонічних варіювань. Так у першому двотакті пісні "Ой ну, котку" маємо поєднання *тоніки з домінантою* (цю мелодію, а також мелодії пісень № 17, 20-24 подаємо в гармонізації Станіслава Хитряка).

У другому двотакті пісні "Ой ну, котку" додано *субдомінанту*.

Цікаво закінчено третій двотакт – *півтоновим зсувом домінантового септакорду* вгору.

І аж четвертий двотакт повертає нас до початкового варіанту.

18

6^m 3⁷ 6^m 3⁷ 6^m 3⁷ 2^m 3⁷ 6^m

Ой ну, котку, лю-ле-чки, шовкові ве-рве-чки,

6^m 3⁷ 6^m 3⁷ 4⁷(F⁷) 6^m 3⁷ 6^m 3⁷ 6^m

золотії би-льця-коликати чорнобри-вця.

Урок 9

Гарна, виразна лінія басу збагачує гармонічний супровід.

Навчіть учня "обертати" акорди:

- перетворювати мажорні трізвуки у *сектакорди* та *квартсектакорди*,
- малі мажорні септакорди – у *квінтсектакорди*, *терцквартакорди*, *секундакорди*.

Тризвук Сектакорд Квартсектак.

Септакорд Квінтсектакорд

Терцквартакорд Секундакорд

Вивчіть триндичку "Добрий вечір".

Запам'ятайте назви кожного акорду:

- а). домінантовий тризвук і секстакорд, *тонічний* тризвук і секстакорд, домінантовий квартсекстакорд і секстакорд, *тонічний* тризвук;
 б). домінантовий тризвук і секстакорд, *тонічний* тризвук і секстакорд, домінантовий квартсекстакорд, тризвук і секундакорд, *тонічний* секстакорд, квартсекстакорд і тризвук.

19

а Добрий вечір, або що. Вечеряти нема що.
 б Засвітити нема чим. Говорити нема з ким.

Г G G_h C C_e G_d G_h C
 G⁷ G⁷_h C C_e G⁷_d G_{9f} C_{e9} C

Закріпіть вивчене, погравши у кількох тональностях дві наступні пісні.

20

Лемко, гей, лемко я з-під самого горба.
 На горбі ем співав, на горбі ем співав, в тернині кози мав.

21

Горіла ли-пка, го-ріла під нвов дівчи-на си-віла.
 Іскорки на ню па-дали, парубки за нвов пла-кали.

Урок 10

Запишіть цифрами гармонію пісні "Там, де сонечко сходило". Знайдіть ознаку гармонічного мажору (- Fm – тризвук субдомінантовий *мінорний*).

Утворюється гармонічний мажор при пониженні шостого щабля (- появи у тональності *До-мажор* звуку *Ля-бемоль*).

22

Г C G C G7 F Em

там, де сонечко сходило, там, де сонечко сходило,

Dm C G7 Em Fm C G C(1)

там дівча яблунь садило, там дівча яблунь садило.

Detailed description: The image shows a musical score for two systems. The first system (numbered 22) has a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The melody is written on a single staff. Above the staff, the chords G, C, G, C, G7, F, and Em are written. Below the staff, the lyrics are: 'там, де сонечко сходило, там, де сонечко сходило,'. The second system has a bass clef. Above the staff, the chords Dm, C, G7, Em, Fm, C, G, and C(1) are written. Below the staff, the lyrics are: 'там дівча яблунь садило, там дівча яблунь садило.'

Поясніть учневі, що не всі мелодії легко розкладаються по щаблях об'єднаного звукоряду. Інколи для пояснення щаблевої будови пісні потрібно по дватри звукоряди.

Запишіть числами супровід двох наступних пісень. Визначте тональність кожного розділу.

23

C(1) F G7 C

Я ти дала, мій миленький, раз слово вірне.

Cm Fm B7 Eb Ab G7 Cm (6m)

Будем жити аж до смерти в вірності обоє.

Detailed description: The image shows a musical score for two systems. The first system (numbered 23) has a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The melody is written on a single staff. Above the staff, the chords C(1), F, G7, and C are written. Below the staff, the lyrics are: 'Я ти дала, мій миленький, раз слово вірне.' The second system has a bass clef. Above the staff, the chords Cm, Fm, B7, Eb, Ab, G7, and Cm (6m) are written. Below the staff, the lyrics are: 'Будем жити аж до смерти в вірності обоє.'

24

C(1) G7 C G Cm

Сидить сова на купині, рукавиці кра-є.

Cm D7 Gm Eb7 Cm D7 Gm (6m)

А соловій в сопілочку коломийки гра-є.

Detailed description: The image shows a musical score for two systems. The first system (numbered 24) has a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The melody is written on a single staff. Above the staff, the chords C(1), G7, C, G, and Cm are written. Below the staff, the lyrics are: 'Сидить сова на купині, рукавиці кра-є.' The second system has a bass clef. Above the staff, the chords Cm, D7, Gm, Eb7, Cm, D7, and Gm (6m) are written. Below the staff, the lyrics are: 'А соловій в сопілочку коломийки гра-є.'

За допомогою малюнка басової клавіатури акордеона (с.15) проаналізуйте гармонію пісні Т.Петриненка "Господи, помилуй нас!"

Дайте повну назву акордам. Вкажіть на появу гармонічного мажору.

Знайдіть у першому такті великий мажорний септакорд (*G + фа-дієз*).

Відшукайте у п'ятому-дев'ятому тактах ланцюжок гармоній, поєднаних кварто-квінтовим зв'язком тощо.

Навчіть учня грати пісню на акордеоні.

GOD BLESS US

Words and Music by Taras Petrynenko

25

D(1) G A Em A7
 Навіть на останнім рубежі промінь віри в нас ще не по-
 гас. Боже, Україну збережи!
 Em7 A7 D G
 Господи, помилуй нас. Нам свою всемирність пока-
 жи правдою повсюди й повсякчас.
 G A D G Em D A7
 Боже! Україну збережи! Господи, помилуй
 нас. Помилуй, Го-споди, помилуй, Го-споди,
 Господи, помилуй нас. Помилуй, Го-споди, помилуй,
 Господи, помилуй нас!
 А - мінь.

Схема басової клавіатури акордеона

Розташування гудзичків *по вертикалі* – за кварто-квінтовым колом.

Розташування гудзичків *по горизонталі* [від міху наліво]:

- 1-й ряд – допоміжний ряд басів;
- 2-й ряд – основний ряд басів;
- 3-й ряд – ряд мажорних тризвуків;
- 4-й ряд – ряд мінорних тризвуків;
- 5-й ряд – ряд малих мажорних септакордів із пропущеним квінтовым тоном [можуть супроводжувати акорди із трьома видами квінт – чистою, зменшеною та збільшеною (наприклад, Соль-сі-ре-фа, Соль-сі-ре-бемоль-фа, Соль-сі-ре-дієз-фа)];
- 6-й ряд – ряд зменшених тризвуків.

